

Tomasz hr. Ostrowski jakiego nie znamy

Tomasz Roman Adam Ostrowski herbu Rawa (Rawicz) urodził się 21 grudnia 1735 r. w Ostrowie Małym zwanym też Krupy w Lubelskiem. Ostrowa Małego próżno dziś szukać na mapie. Krupy leżą obecnie w gminie Michów w powiecie lubartowskim, województwie lubelskim. *Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu* wymienia także inny Ostrów Mały zwany też Mściska (dziś część wsi Krępa w gminie Jeziorzany, również w powiecie lubartowskim). Obie miejscowości dzieli zaledwie 12 km. Pochodził z osiadłej tam rodziny szlacheckiej. O jej początkach zachowało się niewiele pewnych informacji. Tradycyjnie wywodzono je od Krystyna z Ostrowa (1352–1430), kasztelana i wojewody z czasów Władysława Jagiełły (sygnatariusza pierwszego pokoju toruńskiego z 1411 r. i unii horodelskiej z 1413 r.), a nawet Prandoty herbu Rawicz, żyjącego w połowie XII wieku. Tak odległą genealogię trudno jednak udowodnić. Ciekawostką jest jednak, że jeden ze średniowiecznych Rawitów, XIII-wieczny wojewoda sandomierski i kasztelan krakowski nosił imię Goworek, co budzi skojarzenia z Gaworkiem - częścią Tomaszowa...

Bardziej pewne informacje posiadamy dopiero od XVII wieku. Ojcem Tomasza był Piotr Wojciech Paweł Ostrowski (ur. ok. 1700, zm. 1773), chorąży pomorski i parnawski, syn Wojciecha Ostrowskiego (chorążego wendeńskiego; ur. ok. 1670, zm. ok. 1720) i Katarzyny z Ostrowskich herbu Gryf (ur. ok. 1670), matką zaś Konstancja Katarzyna Stoińska h. Janina (ur. ok. 1710), córka Pawła Stoińskiego (podczaszego bełskiego) i Elżbiety z Jezierskich herbu Prus II (Wilcze Kosy).

Tomasz uczył się w kolegium jezuitów w Lublinie; zachęcali go do wstąpienia do zakonu, na co się nie zdecydował. Jak wielu synów szlacheckich, odbył w młodości (od 1760 r.) podróż po Europie. Zwiedził Francję, Niemcy, Anglię i Włochy. Z podróży Ostrowskiego warto odnotować zwłaszcza tę na dwór Stanisława Leszczyńskiego w Lunéville oraz na salony króla Francji Ludwika XV (jego żoną była Polka, Maria Leszczyńska, córka Stanisława). We Francji Tomasz swoją wielką miłość - piękną i bogatą Amerykankę. Ona i co ważne jej rodzice zaakceptowali Ostrowskiego, ale zażyczyli sobie, by młodzi po ślubie zamieszkali w Ameryce. Jednak „*namiętność i zamiłowanie własnej narodowości triumf odniosły*”, więc Tomasz zrezygnował z ożenku i powrócił do ojczyzny. Pierwsze małżeństwo, z inną kobietą, zawarł dopiero w wieku 30 lat (w 1765 r. – z Józefą Godlewską herbu Gozdawa, 1725-1780).

Po powrocie do Polski związał się ze stronnictwem dworskim, w styczniu 1762 nabył rangę kapitana wojsk koronnych. W 1764 r. był elektorem z ziemi czerskiej. Zbliżył się wówczas do Stanisława Augusta Poniatowskiego. 24 stycznia 1765 r. otrzymał od niego stopień pułkownika wojsk koronnych. W 1766 r. został posłem z ziemi nurskiej, w tym samym roku szambelanem, w 1773 r. podkomorzym nurskim, w 1776 r. znów posłem z ziemi nurskiej, w 1777 r. kasztelanem czerskim. Gdy Polską faktycznie zarządzał ambasador Katarzyny II Otto Magnus von Stackelberg, Tomasz Ostrowski odmówił przyjęcia najwyższego odznaczenia Rosji - Orderu Świętego Andrzeja Apostoła Pierwszego Powołania (ros. Орден Святого апостола Андрея Первозванного). Przyjął natomiast polskie odznaczenia – Order św. Stanisława (1777) i Order Orła Białego (1779).

Tomasz zdobył renomę znakomitego finansisty. W 1777 r. złożył projekt wprowadzenia listów zastawnych, odrzucony przez Departament Policji. Popierał koncepcję prawa

nabywania dóbr ziemskich przez nieszlachtę. Na sejmie 1778 r. ponownie został konsyliarzem Rady Nieustającej i wszedł do Departamentu Skarbu. Na tym i na następnym sejmie (1780) należał do zwolenników kodeksu Andrzeja Zamoyskiego. Wszedł do utworzonej w 1781 r. Komisji Ekonomicznej Skarbu JKMci, a po krótko sprawującym tę funkcję Michale Mniszchu został prezesem Komisji (zwanej też Kamerą). *„Król nie mógł w lepsze ręce powierzyć administracji swej listy cywilnej, do sześciu milionów rocznego dochodu obejmującej. Kłopot z razu był niemały: Ostrowski jako prezes kamery, za pierwszy położył warunek, aby król tyle tylko czynił wydatków, ile mu kamera funduszków na to wyznaczy: znajomość i pomyślny skutek skarbowości opierać się zawsze powinien (...) na podstawie oszczędności w użyciu posiadanych dochodów, jako też na niewydawaniu jak tylko tyle, co się rzeczywiście posiada”* - pisał po latach syn Tomasz, Antoni hr. Ostrowski.

Równocześnie zajmował się administracją dóbr prymasowskich i występował jako pośrednik między prymasem Antonim Kazimierzem Ostrowskim herbu Grzymała a Stanisławem Augustem, a po śmierci prymasa w 1784 r. był jednym z egzekutorów jego testamentu.

Kilkakrotnie (w 1776, 1778, 1782 i 1786 r.) wybierany był w skład Rady Nieustającej - pierwszego stałego rządu Rzeczypospolitej. W r. 1785 był jednym z sędziów w procesie intrygantki Marii Teresy Dogrumowej, rozpowszechniającej plotki o rzekomym zamachu na króla.

Należał do ścisłego grona współpracowników królewskich, był uczestnikiem obiadów czwartkowych. Miał jednak krytyczny stosunek do władcy; choć „rzadko kiedy był zgodny z Stanisława dworem i z nim samym, nie będąc mu przecież niemiłym, a wielce użytecznym, zawsze był od niego pożądanym”. Bliska przyjaźń łączyła Ostrowskiego z Piusem Kicińskim (poetą, politykiem, szefem gabinetu króla, ojcem Brunona Kicińskiego - założyciela „Kuriera Warszawskiego”), który w r. 1787 wysuwał jego kandydaturę na marszałka nadwornego koronnego. Utrzymywał także kontakty z posłem polskim w Petersburgu Antonim Augustynem Debolim. Jeszcze przed Sejmem Czteroletnim poznał Hugona Kołłątaja; wraz z nim należał do grupy politycznej popierającej Stanisława hr. Małachowskiego i starał się pozyskać dla tego kręgu prymasa Michała Poniatowskiego, zachęcając go do pośredniczenia między dworem a opozycją (relacje Ostrowskiego z Kołłątajem pogorszyły się, kiedy ten opowiedział się za przystąpieniem króla do Targowicy). Aktywnie uczestniczył w Sejmie Czteroletnim. W 1791 r. wszedł do Straży Praw jako podskarbi nadworny koronny. Był zwolennikiem Konstytucji 3 Maja, jednym z założycieli Zgromadzenia Przyjaciół Konstytucji Rządowej. Pracował nad zbiorem praw zwanym Kodeksem Stanisława Augusta (niestety nie wszedł w życie, a byłby najważniejszym obok Ustawy Rządowej dziełem Sejmu Wielkiego). Po uchwaleniu 18 kwietnia 1791 r. prawa o miastach na znak poparcia dla równości swobód obywatelskich przyjął obywatelstwo miejskie (wraz ze Stanisławem Małachowskim, Ignacym Potockim i ks. Adamem Czartoryskim).

W 1786 r. nabył od Ledóchowskich - rodziny swej drugiej żony - dobra ujezdzie w skład których wchodziły: Ujazd z zamkiem oraz wsie: Tobiasze, Skrzyńki, Przesiadłów, Ojrzanów, Sangrodz, Niebrów, Łagiewniki, Zawada, Brzostówka, młyn Ruda, Starzyce, Cekanów, Lipianki, Żelechlin i Żelechlinek. W ten oto sposób Ostrowscy pojawili się na terenie dzisiejszego powiatu tomaszowskiego i związali swoje dalsze losy z tym regionem. Wejście w posiadanie tych dóbr stało się wielkim krokiem w karierze społecznej i majątkowej Tomasz Adama Ostrowskiego, a także całej rodziny.

Dobra ujezdźkie na trwałe związały się z dziejami rodu. W 1788 r. Tomasz założył w nich osadę Kuźnice Tomaszowskie, w skrócie nazywaną też Tomaszowem (jak wskazują księgi parafii Tobiasze), która dała początek późniejszemu Tomaszowowi Mazowieckiemu.

W 1792 r. dziedzic Ujazdu dokupił jeszcze (w wyniku rozliczeń posagowych z braćmi żony Antonim i Stanisławem Ledóchowskimi) dobra na Ukrainie Tetyjów (wybudował tam klasycystyczny dwór i współfinansował budowę kościoła pw. św. Wincentego z Ferrary) i Piatyhory (które później sprzedał Wincentemu Rohozińskiemu), a w 1796 r. (od Michała Ogińskiego) Helenów i Nadarzyn na Mazowszu. W tym ostatnim miasteczku (prawa miejskie Nadarzyn utracił decyzją władz carskich w 1870 r.) ufundował klasycystyczny kościół pw. św. Klemensa Papieża i Męczennika. Autorem projektu świątyni był znany ówczesnie w całej Polsce architekt – Jakub Kubicki (1758-1833).

W swych dobrach Ostrowski polepszał położenie włościan, zamieniając pańszczyznę na czynsz.

Tomasz Ostrowski angażował się w obronę Konstytucji 3 Maja. Pracował nad systemem podatkowym, pozwalającym wystawić jak największą armię. Sam przekazał 100 000 złp. na rzecz armii przygotowującej się do wojny z Rosją wiosną 1792 r. Na posiedzeniu 23 lipca 1792 r. był przeciwny decyzji króla Stanisława Augusta Poniatowskiego o jego przystąpieniu do konfederacji targowickiej i zalecał wydanie walnej bitwy wojskom rosyjskim. Odmówił przystąpienia do Targowicy, w związku z czym w 1793 r. utracił urząd podskarbiego.

Upadek Rzeczypospolitej zbiegł się w czasie z osobistą tragedią Tomasza - 1 września 1795 r. zmarła jego żona Apolonia z Ledóchowskich; miała zaledwie 34 lata.

Po rozbiorach wycofał się z życia publicznego, angażując się w modernizację i podniesienie dochodowości dóbr położonych teraz w zaborze rosyjskim i pruskim, często przebywając też w swym warszawskim pałacu (dziś ul. Miodowa 8). Odmówił złożenia przysięgi na wierność Katarzynie II (caryca zmarła w 1796 r., a jej syn Paweł I złagodził politykę wobec Polaków). Znalazł się w związku z tym pod rosyjskim nadzorem, a jego majątki zagrożone sekwestracją. W tym czasie Bergmann, rosyjski gubernator Braclawszczyzny, proponował ożenek swego syna z córką Ostrowskiego (mogło to dotyczyć jedynie najwyżej kilkunastoletniej Ludwiki Mechtlydy, ur. 14 III 1787)! Tomasz odrzucił tę sugestię. W dobrach ukraińskich budował młyny, browary, magazyny. Dbając o zdrowie ludności zakładał apteki i sprowadzał lekarzy. Włościanom ukraińskim umiejącym czytać i pisać nadawał wolność osobistą. Aby zwiększyć sprzedaż zboża do Europy Zachodniej, wybudował wielkie magazyny w Odessie, z których wysyłano pszenicę do Marsylii i innych południowych portów. Przyjaźnił się z Tadeuszem Czackim - twórcą Liceum Krzemienieckiego; wspierał tę uczelnię finansowo.

W wyniku II rozbioru Polski dobra ujezdźkie znalazły się w zaborze pruskim (prowincja Prusy Południowe). Feldmarszałek Wichard Joachim Heinrich von Möllendorf (1724-1816) próbował nakłonić Tomasza Ostrowskiego, aby złożył hołd królowi pruskiemu. Tomasz jednak nie przybył w tym celu do Piotrkowa, odwiedził go zaś w Ujeździe Fryderyk Wilhelm III, nadając mu 6 lipca 1798 r. dziedziczny tytuł hrabiowski (co ciekawe, 32 lata później, również 6 lipca Tomaszów Mazowiecki otrzymał prawa miejskie).

Do czynnego udziału w polityce powrócił w Księstwie Warszawskim. Od 1808 r. był prezesem Głównej Izby Obrachunkowej, od 1809 r. marszałkiem izby poselskiej, od 1810 r. senatorem wojewodą i od 1811 r. prezesem Senatu Księstwa Warszawskiego; pozostał na tym

stanowisku w Królestwie Polskim (z uwagi na niechęć wielkiego księcia Konstantego car Aleksander I zatwierdził jego nominację na to stanowisko dopiero w 1817 r.). Od 1810 r. był także komisarzem Dyrekcji Biletów Kasowych i prezesem Głównej Kasy Wymiany, w związku z czym jego podpis znalazł się na banknotach Księstwa Warszawskiego („bilety kasowe” o nominale 1, 2 i 5 talarów).

Pomimo włączenia się do życia publicznego, hr. Ostrowski nie należał do entuzjastów Napoleona. W 1806 r. odrzucił propozycję objęcia stanowiska prezesa w Izbie Administracyjnej Wojennej, nie chciał również uczestniczyć w Komisji Rządzącej. Dowodem szczerości cesarza Francuzów mogło być dla niego tylko zwołanie zalimitowanego Sejmu Wielkiego. Kodeks cywilny Napoleona uważał za sprzeczny z polską tradycją narodową, krytycznie odnosił się też do systemu administracyjnego opartego na wzorach francuskich (w Księstwie Warszawskim powstały np. departamenty zamiast województw). Pozostał jednak lojalny wobec Napoleona aż do jego ostatecznej klęski. W 1812 r. przystąpił do Konfederacji Generalnej Królestwa Polskiego, która jednak nie odegrała poważniejszej roli, gdyż Napoleon zasłaniając się sojuszem z Austrią nie ogłosił przywrócenia niepodległej Polski. Po zajęciu Warszawy przez Rosjan w 1813 r. pozostał w stolicy jako ostatni przedstawiciel rządu Księstwa Warszawskiego, którego władze ewakuowały się do Krakowa.

Po klęsce napoleońskiej Francji Tomasz hr. Ostrowski związał się z ks. Adamem Jerzym Czartoryskim, popierając jego dążenia uzyskania możliwie najszerszej autonomii ziem polskich. Realizm polityczny podyktował mu zatem akceptację orientacji prorosyjskiej. Także car Aleksander I pragnął pozyskać dla swych planów jak najwybitniejszych Polaków, w tym blisko osiemdziesięcioletniego, lecz wciąż żywotnego hr. Ostrowskiego. W lipcu 1814 r. stanął on na czele Komitetu Cywilnego (zwanego też Komitetem Reformy), mającego opracować nowe zasady administracji kraju. Podczas jego obrad wypowiadał się przeciwko Kodeksowi Napoleona i systemowi administracyjnemu Księstwa Warszawskiego, deklarował się jako zwolennik komisji wojewódzkich i statutu litewskiego. 30 kwietnia 1815 r. cesarz Rosji wystosował do Ostrowskiego reskrypt zawiadamiający o połączeniu ziem byłego Księstwa Warszawskiego z Rosją jako Królestwa Polskiego (Ostrowski opublikował ten list z krótkim komentarzem w „Gazecie Korespondenta Warszawskiego i Zagranicznego” nr 47 z 9 maja 1815 r. - *„śpieszę się podać go do wiadomości publicznej, pewnym będąc, iż tak szczęśliwe losu naszego rozstrzygnięcie, zdolnem będzie pocieszyć cierpienia, i ukoić troski prawych synów ojczyzny, a razem wzbudzić uczucia wdzięczności dla Mocarza, któremu byt nasz winniśmy i po którego wspomniał myślenia sposobie, ojcowskiego panowania spodziewać się możemy”* - odpowiedział również osobiście na pismo cesarza). Następnie Aleksander I wyznaczył go na prezesa komitetu mającego przygotować projekt ustawy zasadniczej (według przekazanych hr. Ostrowskiemu 13 maja 1815 r. ogólnych zasad opracowanych przez ks. Adama Jerzego Czartoryskiego - nie jest zatem prawdą spotykane często stwierdzenie, jakoby ks. Czartoryski sam opracował projekt konstytucji).

Jakkolwiek ton cytowanego wyżej komentarza może wydawać się zanadto wiernopoddańczy, Tomasz hr. Ostrowski starał się uzyskać jak najwięcej dla Polski - w takich okolicznościach, jakie zaistniały. Po przybyciu cesarza do Warszawy 12 listopada 1815 r. próbował skłonić go do ogłoszenia deklaracji w sprawie Litwy. 24 grudnia wręczono Ostrowskiemu pierwszy egzemplarz konstytucji. Przyjmując ustawę zasadniczą sędziwy mąż stanu wyrzec miał prorocze dla przyszłych losów Królestwa Polskiego słowa: *„Biada temu, kto ją zgwałci”*.

Można spotkać też rozszerzoną wersję tych słów: „*Ta karta stawia Polskę w wolnych Ludów rzędzie: Strzeżmy jej, kto ją zgwałci, biada temu będzie!*”, jednak autorem tego dwuwiersza jest syn Tomasza - Władysław hr. Ostrowski (1790-1869), późniejszy marszałek Sejmu z okresu powstania listopadowego. Piętnaście lat później synowie Tomasza - Antoni i Władysław - zmuszeni byli walczyć w obronie tej właśnie, łamanej przez carów konstytucji.

Podczas uroczystości ogłoszenia konstytucji stan zdrowia nie pozwolił mu wygłosić swojej mowy – odczytał ją sekretarz senatu Julian Ursyn Niemcewicz. Ostrowski przedstawiał w niej konstytucję jako podstawę bytu państwowego (podobnie określił ją rok później przemawiając w rocznicę jej ogłoszenia). Pomimo pogarszającego się stanu zdrowia starał się prowadzić życie czynne. Na początku 1816 r. spotkał się z przebywającym w Warszawie francuskim generałem, politykiem i matematykiem Lazare’em Carnotem (1753-1823).

Tomasz hr. Ostrowski zmarł w Warszawie 5 lutego 1817 r., pochowany został 10 lutego w Nadarzynie; mowy pogrzebowe wygłosili Aleksander Linowski i Julian Ursyn Niemcewicz.

Tomasz Ostrowski był żonaty trzykrotnie. Pierwszą jego żoną była (poślubiona w 1765 r.) Józefa z Godlewskich herbu Gozdawa (26 III 1725-1780), córka Krzysztofa i Julii z Oborskich, drugą (poślubiona 26 VII 1781) Apolonia z Ledóchowskich herbu Szaława (1761 – 1 IX 1795), córka Franciszka Antoniego i Ludwika z Dönhoffów, a trzecią (poślubiona 29 VIII 1796) Kunegunda z Brzozowskich herbu Topór (1770 – 27 XII 1822), córka Jana (miecznika ciechanowskiego) i Barbary z Garczyńskich, wdowa po Józefie Rudnickim.

Z pierwszego małżeństwa miał córkę Julię (1766-1802), żonę Antoniego Bartłomieja Ledóchowskiego herbu Szaława (1755-1835). Z drugiego małżeństwa miał synów: Antoniego Jana (1782-1845), dowódcę Gwardii Narodowej Warszawskiej, twórcę przemysłowego Tomaszowa, męża Józefy Morskiej herbu Topór (1787-1813) i Antoniny Kokoszka-Michałowskiej herbu Jasińczyk (1799-1871); Franciszka (1783-1848); Józefa (1785-1799); Władysława Tomasza (1790-1869), pułkownika artylerii, posła powiatu piotrkowskiego, marszałka powstańczego Sejmu, męża Klementyny ks. Sanguszko-Kowelskiej herbu Pogoń Litewska (1786-1841); Atanazego Joachima (1791-1866), księdza kanonika katedralnego warszawskiego; Tadeusza Jana (1792-1842), kapitana wojsk polskich, męża Zofii Kokoszka-Michałowskiej herbu Jasińczyk (1796-1855) oraz córki: Ludwikę Mechtyldę (1787-1855), żonę Michała hr. Potockiego herbu Pilawa (1779-1855), senatora Królestwa Polskiego; Helenę (1794-1826), żonę Giovanniego (Johanna) Malfattiego di Montenegro (1775-1859), nadwornego lekarza cesarskiego, przyjaciela Beethovena i Chopina; Marię (1795-1872), żonę Ludwika Felicjana Morstina herbu Leliwa (1782-1865), kolekcjonera i bibliofila. Ich prawnukami byli pisarz Ludwik Hieronim Morstin (1886-1966) i jego siostra, poetka, publicystka i tłumaczka Maria Morstin-Górska (1893-1972), zresztą podwójnie spokrewnieni z Tomaszem hr. Ostrowskim (byli jednocześnie prawnukami Tadeusza Jana hr. Ostrowskiego i Zofii z Kokoszka-Michałowskich). Z trzeciego małżeństwa Tomasz hr. Ostrowski dzieci nie miał.

Ciekawostką jest, że druga żona Tomasza była siostrą męża jego córki z pierwszego małżeństwa. Żony dwóch jego synów - Antoniego i Tadeusza - pochodziły z rodu Kokoszka-Michałowskich herbu Jasińczyk, miały wspólnego pradziadka Józefa Antoniego Kokoszka-Michałowskiego herbu Jasińczyk (1668-1743).

Tomasza Ostrowskiego cechowało przywiązanie do ojczystych tradycji i religii katolickiej. Był szczery i prostolinijny, choć nie zawsze wychodziło mu to na korzyść. Jak pisał syn Antoni: *„jędrny, sławiańsko-polski rozsądek który (...) pospolicie u nas pod tytułem rozumu chłopskiego jest znany, był głównym Ostrowskiego przymiotem i od wielu go zboczeń wstrzymywał (...) najśłowniejszy z ludzi, drugim niekiedy za nadto zawierzał; i słowa obojętne z dyplomatycznych głów pochodzące, chytrymi językami przez szatanów tej sztuki wymawiane, za wielką niekiedy w nim (...) ufność wzbudzały... Zbyt zawierzał Napoleonowi, zbyt, jeżeli się nie mylę, Aleksandrowi, zbyt tychże politycznych obłudników, złudzoną i złudzącą powiernikom”*. Zarazem *„był to weredyk, którego zdania, wyroku i opinii, wielu się obawiało. On sam nie był bojaźliwym, jak tylko, przed najwyższej Istoty potęgą; niebojaźliwy, jak tylko przed fałszu, nieprawdy i wszelkiej niecnoty grzechem!”*. Chętnie powtarzał: „Ora et labora”, „Kto rano wstaje, temu Pan Bóg daje”, „Co masz zrobić jutro, zrób dziś”. Swoją postawą budził szacunek współczesnych. Jak poważną cieszył się estymą, świadczą opinie wyrażane o nim, jego działalności i postawie wobec zachodzących wydarzeń w burzliwym okresie naszych dziejów przełomu XVIII i XIX w. Nawet blisko pół wieku po jego śmierci na łamach poczytnego „Tygodnika Ilustrowanego” (nr 173 z 17 stycznia 1863 r.) w zamieszczonym wspomnieniu napisano o nim: *„Tak skończył mąż, który w kraju doszedł do najwyższych godności i pozyskał u wszystkich szacunek i poważanie. Doszedł zaś do tego stopnia tylko przez to, iż postępował w całym swym życiu drogą pracy, cnoty i prawdy, z nieograniczoną miłością i poświęceniem się dla kraju”*.

Z szacunkiem odnosili do niego także władcy państw zaborczych. Król pruski, w uznaniu za zasługi dla rozwoju gospodarczego kraju, nadał mu dziedziczny tytuł hrabiowski. Miało to skłonić twórcę pozycji społecznej i fortuny rodowej Ostrowskich herbu Rawicz do poparcia polityki tego państwa zaborczego wobec pozyskanych ziem polskich. Car Aleksander I w rozmowie z synem Tomasza - Władysławem (w lipcu 1814 r.) powiedział: *Jest to mąż dla którego mam wielki szacunek; albowiem postępowanie w całym jego życiu, zawsze nieskazitelne było. Mam się za szczęśliwego, że mu tych uczuć dowód jawny dać mogłem*. Później, kiedy Aleksander I bywał w Warszawie, spotykał się z Tomaszem Ostrowskim. Stale okazywał mu „niemal synowski” szacunek, a hr. Ostrowski przy każdej okazji przypominał o carskich obietnicach połączenia „ziem zabranych” (dzisiejsza Litwa, Białoruś i Ukraina) z dawnym Księstwem Warszawskim. Słowa te odbijały się od monarszych uszu, co najwyżej skutkując dalszymi mglistymi obietnicami i zalecaniami cierpliwości...

Aleksander I myślał też o nadaniu hr. Ostrowskiemu tytułu książęcego. Projekt jednak upadł tyleż wskutek niechęci wielkiego księcia Konstantego (uważającego całą rodzinę Ostrowskich za zdecydowanych wrogów Rosji) co chłodnego nastawienia samego Tomasza.

Tomasz hr. Ostrowski, niewspółmiernie do swego znaczenia w polskiej polityce końca XVIII i początku XIX wieku, jest dziś niemal zapomniany. Próżno szukać form upamiętnienia poza Tomaszowem Mazowieckim, gdzie znajduje się ulica Tomasza Ostrowskiego (na Niebrowie) czy tablica pamiątkowa poświęcona Tomaszowi i Antoniemu hr. Ostrowskim (przy wejściu do pałacu - Muzeum). Portret Tomasza hr. Ostrowskiego pojawił się też na wydanej w 2010 r. monecie zastępczej (tzw. dukat miejski) wybitej wg projektu Jana Woickiego. Niestety, ani Narodowy Bank Polski, ani Poczta Polska nie upamiętniły dotąd tego wybitnego Polaka.

dr Daniel Warzocha

Bibliografia:

„Gazeta Korrespondenta Warszawskiego i Zagranicznego” 1815, nr 47, <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/395050/display/Default> [dostęp: 25.02.2020]

Głodek D., *Historia Nadarzyna (cz. II)*, „Wiadomości Nadarzyńskie” 2003, nr 5, <https://www.nadarzyn.pl/plik,1165,artykul-dot-historii-nadarzyna-1453-1900-cz-2.pdf> [dostęp: 26.02.2020]

Johann Malfatti, <http://bazawiedzy.chopin2010.pl/pl/osoby/rodzina-i-krag-towarzyski/entry/4680-malfatti-johann/nocache.html> [dostęp: 27.02.2020]

Kierski E., Tomasz Ostrowski, „Tygodnik Illustrowany” 1863, nr 173, <http://www.bilp.uw.edu.pl/ti/1863/foto/n27.htm> [dostęp: 26.02.2020]

Kita J., *Rola Rawitów Ostrowskich w rozwoju Tomaszowa Mazowieckiego w XIX i XX w.*, [w:] *Karty z dziejów Tomaszowa Mazowieckiego. W 100. rocznicę odzyskania niepodległości przez Polskę oraz 230-lecie powstania miasta*, red. A. Wróbel, D. Warzocha, Tomaszów Mazowiecki 2018.

Kita J., *Tomasz Ostrowski (1735-1817). Szkic do portretu oświeconego arystokraty*, [w:] *Ostrowscy i ich rezydencje. Referaty wygłoszone podczas sesji naukowej zorganizowanej z okazji 190 rocznicy śmierci Tomasza hr. Ostrowskiego w Muzeum w Tomaszowie Maz. 15 lutego 2007 roku*, red. W. Bogurat, A. Kędzierski, Tomaszów Mazowiecki 2007.

Kizwalter T., *Ostrowski Tomasz Adam h. Rawicz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIV, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1979, <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/tomasz-adam-ostrowski> [dostęp: 25.02.2020]

Minakowski M.J., *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, <http://www.sejm-wielki.pl/b/6.390.180> [dostęp: 25.02.2020]

Ostrowscy h. Rawicz, <https://genealogia.okiem.pl/ostrowski.htm> [dostęp: 25.02.2020]

[Ostrowski A. hr.], *Żywot Tomasza Ostrowskiego, ministra Rzeczypospolitej później prezesa Senatu Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego oraz rys wypadków krajowych od 1763 r. do 1817 r. przez autora Pomysłów o potrzebie reformy towarzyskiej*, t. I, Paryż 1836; t. II, Paryż 1840.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewskiego, t. VIII, Warszawa 1887; t. XII, Warszawa 1892.

Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu, <http://www.slownik.ihpan.edu.pl/search.php?id=184&q=ostr%C3%B3w&d=0&t=0> [dostęp: 26.02.2020]